№ 69 Ապրիլ 29 (Մայիսի 11) **1880** Ապրիլ 29 (Մայիսի 11) № 69

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի։ Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր կանանց առաջին քայլերը։—Ներքին տեսութիւն։ Կոմս Լօրիս-Մելիքօվի գործունէութիւնը։ Ջօն Վիլիամ Դրէպէրի գրքի թարգմանութիւնը։ Նամակ Ալէքսանդրապօլից։ Նամակ Նուխուց։ Նամակ խմբագրին։—Արտաքին տեսութիւն։ Ֆրանսիա։ Սերբիա։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական խենթ։

ՄԵՐ ԿԱՆԱՆՑ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԵՐԸ

Վերջին ռուս-թիւրքաց պատերազմից յետոյ մեր թէ Թիֆլիսի և թէ այլ քաղաքների հայուհիները, որոնք առաջ միշտ անտարբեր էին դէպի որ և է ազգային շարժում, սկսեցին հետզհետէ մասնակցել այդ շարժումներին։ Այլ և այլ հայաբնակ քաղաքներում կանայք փողեր էին հաւաքում յօգուտ «Արարատեան» ընկերութեան, պատերազմի ժամանակ Թիֆլիսի կանայք փողեր էին ժողովում յօգուտ հայ գաղթականների։

Այժմ երբ սովը յայտնվեցաւ Հայաստանում մեր տիկինները և օրիորդները անտարբեր չը մնացին դէպի իրանց եղբայրակիցների վիճակը։ Հայուհին ամեն տեղ հանգանակութիւն է ժողովում, մասնակցում է կօնցէրտին, մասնակցում է մանաժողովին, տնից տուն ման գալով փողեր է ժողովում, մասնակցում է սիրողների ներկայացումներին յօգուտ հայ սովատանջների և վերջապէս այս օրերս մեր հայուհիները խաղալու են ալլէգրի յօգուտ Հայաստանի սովատանջների։

Չէ կարելի չուրախանալ որ վերջապէս հայ կինը սկսում է հասկանալ իր պարտաւորութիւնը, սկսում է հասկանալ որ ոչ մի ազգային, հասարակական շարժում կենդանի չի լինի, մինչև որ մարդկութեան կէսը անտարբեր կը մնայ, մինչև որ մարդկութեան երկու սեռերն էլ չը մասնակցեն այդ շարժմանը։ Ամեն նոր վարդապետութիւն, գաղափար, հասարակական շարժում մեռած կը լինեն, մինչև որ կանայք հաւասարապէս տղամարդկիների հետ չը համակրեն այն նոր գաղափարին և վարդապետութեանը, չը մասնակցեն ընդհանուր շարժմանը։

Մենք մեր կանանց սեռից հրաշք չենք պահանջում,—մեզանից ոչ ոք հրաշք չէ գործում… Թող միայն կատարեն իրանց պարտաւորութիւնը, և մենք գոհ կը լինենք և համոզված կը լինենք որ այսուհետև երբ կանայք տղամարդկանց հետ միասին ձեռք ձեռքի տուած միասին կրնթանան ամեն ազգային, հասարակական գործերի մէջ, այդ գործերը անհամեմատ աւելի լաւ կը յաջողվեն, քան թէ առաջ, երբ հայ կինը սառնութեամբ և սպանիչ անտարբերութեամբ էր նայում տղամարդու բոլոր ջանքերի վրա։

Թող հասկանան մեր հայուհիները և այն, որ միայն այն ժամանակ կանայք միջոց կունենան ապագայում տղամարդկանց հետ հաւասար հասարակական իրաւունքները պահանջել, երբ իրանք էլ կը մասնակցեն հասարակական կեանքի ամեն օգտաւէտ շարժումներին։

Հրաւիրում ենք մեր Թիֆլիսի հայոց ամբողջ հասարակութեանը համակրութեամբ վերաբերվել դէպի մեր հայուհիներից յօգուտ Հայաստանի սովատանջների ձեռնարկած վիճակախաղը։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՄՍ ԼՕՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Վիէննայի «Polit. Corresp.» լրագրի մէջ տպված է հետևեալը կոմս Լօրիս-Մելիքօվի գործունէութեան մասին։

«Կոմս Լօրիս-Մելիքօվ շարունակ աշխատում է անցեալի մեղքերով հաւաքված աղբը մաքրել և Ռուսաստանի վերանորոգութեան համար հաստատ հող պատրաստել։ Նրա նախագծի այն մասը, որ ձգտում էր ամբոխի անբաւականութեանը վերջը դնել, այժմ իրագործման ճանապարհի վրա է։ 1874 թուականից սկսված առանց բացառութեան, բռ-

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ն.

Գիշերից բաւական անցել էր, երբ Վարդանը, Հայրապետը և Ապօն վերադարձան տուն․ Նրանք դեռ չը գիտէին, թէ իրանց բացակայութեան ժամանակ ինչ էր պատահել տան մէջ․ Բոլորովին անկասկած կերպով ներս մտան և իսկոյն նրանց ետևից դուռը փակվեցաւ․ Երկու պահապան զինուորներ կանգնած էին այնտեղ․ Յիսնապետը իր անկարգ խումբով օդայի մէջն էր․ Մի քանի անգամ զափթիաներ թափառում էին տան բակում, և որսորդական շների նման, հոտ քաշելով, որոնում էին մի բան ձեռք ձգել․

Տան հարսներին տարել էին դրացիների և ծնողների մօտ․ Այսպիսի դէպքերում, երբ մի տան վրա մեղադրանք է դրվում և նա գտնվում է զինուորների հսկողութեան ներքո, կնիկներին հեռացնում են տնից․

Տեսնելով այդ բոլորը, Վարդանը իր ընկերների հետ դարձեալ առաջին անգամից չը հասկացան, թէ ինչ էր նշանակում այդ խառնիճաղանճ ամբոխը․ Որովհետև տանուտէրի օդայում, որպէս ամեն մի հայ գիւղացու տան մէջ, զինուորների խումբերով օթևանելը այդ երկրում մի սովորական բան էր․ Եւ ամեն անգամ, երբ գիւղացին այս տեսակ հիւրեր է ընդունում, միշտ ստիպված է իր հարսին, կնոջը և աղջկան, իր հիւրի կրքերից ազատ պահելու համար, գիշերը դրացու տունը ուղարկել, եթէ հիւրը այնքան բարի կը մնէր, և իր սուրը տան տիրոջ կոկորդի վրա դնելով, չէր բռնադատէր նրան, որ կնոջը տանը պահէ իրան հիւրասիրելու և ծառայութիւն անելու համար․

Հայրապետի եղբայրներից մէկը, հանդիպելով նրան, զայրացած կերպով ասաց.

—Տեսա՞ր, այն «պամպուլիկը» ինչ օյին բերեց մեր գլխին… հիմա եկ, դիւանի պատասխանը տուր…․ Ես հէնց առաջին օրը, այն լակոտի վզակոթին տալով, դուրս կանէի մեր տնից, բայց դու սատանայի նման հակառակ եղար և չը թողեցիր…․ Հիմա եկ, պատասխանը տուր…․

Հայրապետը ոչինչ չը խօսեց, նա հասկացաւ, որ եղբօր հայհոյանքները վերաբերում էին պ. Սալմանին․ Նա հասկացաւ տխուր եղելութիւնը…

—Մեր տղայ, մենք էլ ընկանք ծուղակի մէջ… ասաց նրան Վարդանը ծիծաղելով․—Այդ էր պակաս….

Իսկոյն մի քանի զափթիաներ մօտեցան, և նրանց բռնելով, տարան օդան, յիսնապետի մօտ․ Թօմաս էֆէնդին այնտեղ չէր․ Նա իր կարգադրութիւնները կատարելուց յետոյ, հեռացել էր, և այս գիշեր, որպէս հիւր, գտնվում էր գիւղի քահանայի տանը․ Օդայի մէջ, բացի ծերունի խաչօյից և յիսնապետից, ուրիշ մարդ չը կար․ միայն մի քանի զինուորներ կանգնած էին դրանը․ Վարդանը, ներս մտնելով, անցաւ և նստեց տանուտէրի մօտ, առանց սպասելու, որ թուրք աստիճանաւորը նրան թոյլ տար նստելու․ Հայրապետը և Ապօն մնացին ոտքի վրա․

Վարդանի վարմունքը յիսնապետին ծանր երևեցաւ և նա բաւական արհամարհական կերպով հարցրեց նրանից.

—Դուք որտեղացի էք, հա՞յ․

«Հայ» բառը գործ դրեց նախատական մտքով․

—Ռուսաստանցի, պատասխանեց Վարդանը զսպելով իր վրդովմունքը․

—Ի՞նչ գործով էք եկել այստեղ․

—Առևտուր եմ անում այս կողմերում․

—Անցագիր ունէ՞ք․

—Ունէի, բայց կորցրել եմ․

—Այդ հեշտ է ստուգել. դուք միայն ասեցէք, թէ սահմանագլխի որ մաքսատնից և երբ անցաք, մենք կը հարցնենք. այնտեղ ձեր անցագրի համարը և անունը գրված կը լինի․

—Ես կոնտրաբանդիստ եմ, այս արհեստով պարապվող մարդիկ մաքսատան չեն մտնում․ Այն էլ կասեմ, որ ես հէնց առաջուց անցագիր չունէի․

—Այդ դուցէ ձեզ կը ներվէր, եթէ դուք միայն կոնտրաբանդիստ լինէիք, բայց դուք մեղադրվում էք մի ուրիշ յանցանքով ևս․

—Ինչո՞վ․

—Դուք լրտես էք․

—Ուղիղ է…երևի, Թօմաս էֆէնդին է հաղորդել ձեզ… իսկապէս նա շատ ճշմարտախօս մարդ է… ասաց Վարդանը հեգնական եղանակով․

—Այդ մի և նոյն է, թէ ով է հաղորդել, պատասխանեց յիսնապետը, պահպանելով պաշտօնական մարդու սառնասրտութիւնը.—կասկածաւոր մարդիկ, մանաւանդ այս պատերազմական ժամանակներում, մենք մեր երկրում չենք թողնում․ Ձեզ այս գիշեր կը պահեն այստեղ և առաւօտեան կը տանեն զինուորական գործակատարի մօտ, նա կը կարգադրէ ձեր վիճակը․

—Ուրեմն ինչ հարկ կար այդ բոլոր հարցափորձը անելու, երբ իմ վիճակը զինուորական գործակատարի մօտ պէտք է վճռվի․ Դուք կարող էիք հէնց սկզբից կալանաւորել ինձ և աւելի ոչինչ․ Բայց ձեր սովորութիւնն է․ Այստեղ վերջին զափթիան անգամ, երբ ուղարկվում է մի յանցաւորի ետևից, նա կատարում է այն բոլորը, ինչ որ պէտք է անէր բարձր դատարանը․

Յիսնապետը թէև վիրաւորվեցաւ, բայց ոչինչ չը պատասխանեց․ Նա կանչեց չորս զափթիաներ և հրամայեց, որ տանեն և պահեն Վարդանին․ Նա ամենևին ընդդիմադրութիւն գործ չը դրեց և թոյլ տուեց, որ կալանաւորեն իրան․

Վարդանին տանելուց յետոյ յիսնապետը դարձաւ դէպի Հայրապետը և Ապօն․

—Դրանցից ոչինչ հարցնել պէտք չէ, հրամայեց նա,—դրանց յանցանքը յայտնի է․ տարէք, զգուշութեամբ պահեցէք․

Ծերունի խաչօն խորին թմրութեան մէջ, որպէս մի կիսաքուն և կիսարթուն մարդ, կարծես, երազի մէջ տեսնում էր այդ բոլորը․ Ինչու էֆէնդին խաբեց նրան․ Միթէ այդ բոլորը ձևի համար էր կատարվում, որպէս հաւատացնում էր էֆէնդին․

Վարդանին, Հայրապետին և Ապօին տարան և կողպեցին մի շինվածքի մէջ, որ ծառայում էր որպէս ցորենի ամբար․ Նրա յատակը և պատերը կառուցված էին քարից, կրով ամուր կպցրած միմեանց հետ, որ մկները չը կարողանան ծակել և ցորենը փչացնել. լուսամուտները նեղ էին և պատած ցանցատեսակ երկաթով, որ արգելում էին թռչունների ներս մտնելը․ Այս շինվածքը ամեն յարմարութիւն ունէր այս գիշեր բաւական ամուր բանտի փոխարէն ծառայելու․ Մի անկիւնում վառվում էր իւղային ճրագ և տարածում էր իր լոյսը ամբարի խաւար կամարների մէջ․

Հայրապետը և Ապօն լուռ էին, նրանց դէմքի վրա նկարված էր խորին յուսահատական տխրութիւն դառն զարհուրանքի հետ․ Նրանց յայտնի էր թուրք աստիճանաւորների անգթութիւնը, որ մի ամենաչնչին յանցանք պատճառ բռնելով, և շատ անգամ մեղադրութիւնները իրանք հեղինակելով, և արդարին յանցանքի մէջ զրպարտելով,—միշտ պատրաստ էին կեղեքել, մաշել և ոչնչացնել անմեղներին, մանաւանդ երբ նրանք հայ էին և փոքր ի շատէ ունևոր մարդիկ էին․ Իսկ այժմ յանցաւոր համարվելու համար բաւական ապացոյցներ կային․ Բայց ո՞րպէս յայտնվեցան, ո՞վ պէտք մատնած լինէր․—Այդ մասին նրանք մի որոշ կարծիք կազմել չէին կարողանում․

Վարդանը, կարծես, հանգիստ էր․ Նրա հանդարտութիւնը նմանում էր մրրկածուփ ծովի խաղաղութեանը, որ տիրում է ալեկոծութիւնից յետոյ․

—Ես ձեզ մի առակով կը բացատրեմ բոլորը, ասաց նա իր բանտակիցներին.—Անտառի ծառերը լուր տարան իրանց թագաւորին, ասելով, թէ յայտնվել է մի գործիք, որ մեզ անխնայ կոտորում է․—«Ի՞նչպէս է կոչվում այդ գործիքը, հարցրեց թագաւորը․—«Տապար, պատասխանեցին ծառերը․—«Ի՞նչպէս է կազմված նա, հարցրեց